

УДК: 343.98(477)

Валерій Дмитрович ПЧОЛКІН,

доктор юридичних наук, професор,

*професор кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології
факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх
справ;*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3379-5036>

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Ефективність розкриття злочинів залежить від раціональної організації досудового розслідування, що передбачає обрання оптимальних методів одержання доказової інформації. Важливим і невід'ємним інструментом діяльності органів досудового розслідування є криміналістична методика, яка розробляє найбільш раціональні й оптимальні способи розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Для того, щоб вона в повній мірі виконувала покладене перед нею завдання, її структура, в процесі реформування кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства, повинна бути логічною й відповідати основним методологічним засадам і запитам практики[1; 2]. У зв'язку з цим, питання стосовно удосконалення методик розслідування окремих видів злочинів в сучасних умовах стало вельми актуальним.

Науковці вважають, що формування нових і модернізацію існуючих криміналістичних методик доцільно здійснювати на основі узагальнення й теоретичного пояснення накопиченого емпіричного матеріалу та пізнання наукових фактів, які стосуються як механізму вчинення злочинів, так і діяльності з їх розкриття, розслідування та судового розгляду. У зв'язку із цим при визначенні напрямів наукового пошуку щодо удосконалення криміналістичної методики слід насамперед виходити з потреб судово-слідчої практики, прогностичного бачення ймовірних шляхів розвитку та

структурних змін злочинних проявів, міжнародного досвіду боротьби з ними, оскільки нині, на жаль, спостерігається певна диспропорція між запитами практики і результатами наукових досліджень[3, с. 3].

Вважаємо, що в сучасних умовах удосконалення методик розслідування повинно здійснюватися з урахуванням законодавчих змін, досягнень науково-технічного прогресу, видозмін механізмів злочинної діяльності, а також з урахуванням тенденції подальшої інтеграції наук кримінально-правового циклу. Слід зазначити, що значним каталізатором інтеграційних процесів став прийнятий у 2012 році Кримінальний процесуальний кодекс України, який розширив можливості використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі та визначив нові підходи в отриманні доказів у кримінальному провадженні [1;4, с. 238–246].

Сьогодні кримінальний процес, криміналістика й теорія оперативно-розшукової діяльності є найбільш близькими з теоретичного й практичного погляду юридичними науками. Багато спільного в історії їх розвитку, тактиці й методиці проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, а також оперативно-розшукових та оперативно-технічних заходів. Як справедливо наголошує М. В. Даньшин, «криміналістика, у свою чергу, виступає теоретичним фундаментом для формування положень і рекомендацій теорії оперативно-розшукової діяльності. Ці науки співвідносяться як однотипні за суттю реалізації соціального функціонального навантаження[5, с. 149].

Близькість криміналістики, кримінального процесу й теорії оперативно-розшукової діяльності зумовлена не тільки єдністю об'єкта й предмета їх дослідження, чимало спільного поєднує їх і в методології. На необхідність перегляду деяких теоретичних положень криміналістичної методики у зв'язку з трансформацією законодавства, слідчої та судової практики звертають увагу українські науковці Р. Л. Степанюк і В.М. Шевчук. Вони зазначають, що нині невід'ємною складовою окремих криміналістичних методик мають стати рекомендації щодо особливостей тактики негласних слідчих (розшукових) дій. Як відомо, ці питання упродовж багатьох років розроблялися в науці оперативно-розшукової діяльності. Сьогодні необхідно, по-перше, відповідні знання інтегрувати у криміналістику, а по-друге, надалі розвивати основні її положення. Зараз вже важко уявити методику розслідування складних категорій злочинів без висвітлення специфіки проведення негласних слідчих (розшукових) дій і тактичних операцій, до складу яких вони входять» [6, с. 242; 7, с. 117–127].

У зв'язку з цим слід зазначити, що останнім часом у наукових дослідженнях та спеціальній юридичній літературі більше уваги стало приділятися питанням визначення сутності, місця та ролі оперативно-розшукового забезпечення кримінального судочинства. Науковцями оперативно-розшукове забезпечення кримінального судочинства

розглядається як комплекс правових та організаційно-тактичних заходів, які обумовлюють взаємозв'язок і взаємовплив слідчого і оперативно-розшукових підрозділів правоохоронних органів з метою всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин кримінального провадження.

Вважаємо, що роль оперативно-розшукового забезпечення кримінального судочинства обумовлена необхідністю застосування сил та засобів ОРД в ході проведення оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій, які спрямовані на створення оптимальних умов для: здійснення повного і об'єктивного процесу доказування; подолання або нейтралізації протидії розслідуванню; виконання функції захисту (безпеки) учасників кримінального процесу; гарантування реалізації принципу невідворотності відповідальності винних за скоєне [8, с. 25–28].

Слід зазначити, що оперативно-розшукове забезпечення кримінального судочинства за окремими видами латентних злочинів починається з виявлення їх ознак, а також осіб, які готують їх учинення. Слушним є зауваження В.О. Малярової, що виявлення злочинів – це специфічний процес, спрямований на одержання інформації, необхідної для вирішення питання про початок кримінального провадження, в якому поєднується і допроцесуальна, і процесуальна діяльність суб'єктів, що входять до різних структурних підрозділів правоохоронних органів. Під допроцесуальною діяльністю розуміється робота, спрямована на виявлення ознак кримінального правопорушення працівниками оперативних підрозділів і служб правоохоронних органів [9, с. 378].

У справах щодо тяжких та особливо-тяжких злочинів оперативно-розшукове забезпечення їх виявлення та розкриття здійснюється в ході проведення комплексу оперативно-розшукових заходів в межах оперативно-розшукових справ відповідно до вимог ст. 8 та 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», тобто шляхом виявлення і документування носіїв інформації зі слідами злочину [2]. Документування за своїм цільовим призначенням вирішує завдання, що збігаються з інститутом кримінального процесуального доказування. Саме на стадії документування та реалізації оперативно-розшукових справ починається процес виявлення та фіксації доказової інформації. Тому цей напрям отримання доказової інформації повинен знайти відображення в структурі методики розслідування злочинів. На думку В.А. Журавля, він охоплює не тільки дії з відображення самих фактичних даних, а й дії з їх виявлення, оскільки припустимість доказів залежить від припустимості їх джерел, а також припустимості засобів і способів їх виявлення [10, с. 344].

До інших структурних елементів методики розслідування злочинів слід віднести: взаємодію слідчих з оперативними підрозділами в ході проведення НСРД і тактичних операцій; подолання протидії розслідуванню і розшук осіб, що ухиляються від слідства та суду. Під час їх

проведення застосовуються сили та засоби оперативно-розшукової діяльності, що в теорії ОРД визначається терміном «оперативно-розшукове забезпечення» кримінального судочинства.

Вище викладене дозволяє зробити висновок про необхідність включення оперативно-розшукового забезпечення кримінального судочинства у якості окремого елементу до структури методики розслідування злочинів. До складу якого слід віднести питання: взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час виявлення та збору доказової інформації; підготовки та проведення негласних слідчих (розшукових) дій і тактичних операцій; подолання протидії розслідуванню; забезпечення захисту та безпеки осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві, розшуку осіб, які ухиляються від слідства та суду.

Список бібліографічних посилань:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. №2135-XII. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
3. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2012. 304 с.
4. Пчолкін В.Д. Федосова О.В. Інтеграційні процеси та їх вплив на формування структури методики розслідування злочинів. *KELM*. 2020. № 5 (33). С. 238–246.
5. Даньшин М. В. Злочинна діяльність як об'єкт пізнання у криміналістиці та інтегративний фактор її розвитку. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «ПРАВО». 2015. № 1151. Вип. 19. С. 148–153.
6. Степанюк Р. Л. Проблеми розвитку криміналістичної методики в умовах реформування кримінальної юстиції України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 236–245.
7. Шевчук В. М. Проблеми формування та удосконалення окремих криміналістичних методик. *Challenges in Science of Nowadays : Proceedingsofthe 5th Intern. Sci. andPracticalConf. (July 16-18, 2020)*. Washington, USA, 2020. P. 117–127.
8. Пчолкін В. Д. Структурно-змістовна характеристика оперативно-розшукового забезпечення кримінального судочинства. *Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики*. : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 08 липня 2016 р.) / КНУВС, Київ. 2016. С. 25–28.
9. Малярова В.О. Теоретичні основи формування методики розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків. *Науковий вісник ЛДУВС* № 4, 2013. С. 377–382.

10. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан: монографія. Харків : Право, 2021. 448 с.